

Bakom bonusfamiljen

Kvinnors omsorgsgörande i ombildade familjer

Hanna Samzelius, fil.dr. i sociologi, socionom, fil. mag i socialt arbete

Disposition

- Studiens syfte
- Bakgrund
- Tidigare forskning
- Metod
- Resultat
- Slutsatser

Studiens syfte och frågeställningar

Syfte

- Bidra med kunskap om hur relationer i ombildade familjer konstrueras, förhandlas och omförhandlas över tid
- Ge röst åt en grupp kvinnor vars omsorgerfarenheter är relativt osynliga i tidigare forskning
- Att belysa hur olika omsorgsideal ställs mot varandra i ett samhälle där människor förväntas kunna välja hur livet ska gestalta sig

Frågeställningar

- Hur görs och förhandlas omsorgen över tid?
- Vilka värderingar, principer och/eller motiv framträder som viktiga för att utöva omsorg?
- Hur skildras god omsorg?
- Vilka händelser och förhållanden beskrivs som betydelsefulla när det gäller relationernas förändring och praktiserandet av omsorg?

Bakgrund

- Vart fjärde barn har separerade föräldrar (SCB, 2016)
- Växelvis boende är normen för barns boende efter en separation
- Fler barn bor hos sin pappa efter en separation än under tidigare generationer
- Växelvis boende förknippas ofta med jämställdhet mellan mammor och pappor
- Hur rollen som bonusmamma ska göras förutsätts ofta vara valbart

Tidigare forskning

- Svensk forskning om styvmammor/bonusmammor saknas sedan tidigare
- Ungefär dubbelt så många studier om styvpappor/bonuspappor i internationell forskning (främst från Nordamerika och Storbritannien)
- Bonusmammor upplever högre grad av stress och mår sämre än biologiska mammor (t.ex. Shapiro & Stewart 2011; Doodson & Davies, 2014)
- Förväntningar på omsorg är otydliga och motstridiga (t.ex Allan m.fl. 2013, Doodson & Morley, 2006)
- Relationer mellan biologiska föräldrar och barn är emotionellt närmare än de mellan bonusföräldrar och barn (t.ex. Allan m.fl. 2013; Bildtgård & Öberg, 2022)
- Äldre bonusföräldrar får mindre omsorg av sina vuxna bonusbarn än vad biologiska föräldrar får av sina barn (t.ex. Ganong & Coleman, 2014)

Varför kvinnors omsorg?

- Olika förväntningar på kvinnors och mäns omsorg
- Generellt utövar kvinnor mer omsorg än män under livsloppet
- Kvinnlighet är stark förknippat med normer om moderskap
- Bilden av elaka styvmödrar

Detta innebär INTE att jag ser kvinnor som bättre lämpade för omsorg, att män inte skulle utöva omsorg eller att omsorg främst skulle vara en kvinnlig angelägenhet

Metod

Narrativa intervjuer om erfarenheter av omsorg över tid

- **10 vuxna bonusdöttrar (som har fått egna barn)**
29-46 år
- **9 bonusmammor (vars bonusdöttrar fått egna barn)**
45-76 år

- Relationerna inleddes på 80-90-talen
- De bodde tillsammans under minst 5 år av bonusdotterns uppväxt på hel- eller deltid
- Bonusdöttrarna var mellan 3 och 14 år när relationen till föräldrapartnern inleddes
- Boendet varierade över tid (mellan deltid, heltid och växelvis)

Benämning av relationen

- **Styvmamma** – används skämtsamt, associerar till elaka styvmödrar från folksagorna
- **Bonusmamma** - associerar till någon som utövar god omsorg. Det ansågs vara upp till döttrarna om pappas partner skulle tillskrivas en så hedervärd titel.
- **Extra vuxen** – en mer vänskaplig relation, associerar till en positiv relation

Problem med olika begrepp. Inte säkert att barn eller vuxna ser varandra som en bonus. Inte heller säkert att relationen ses som en form av föräldraskap

Resultat - barndomen

Omsorgsansvaret kunde fördelas på olika sätt

Att pappan och hans partner flyttade ihop kunde innebära:

- Att pappan och bonusmammans delade på ansvar för barn och hem
- Att bonusmammans övertog stora delar av ansvaret
- Att ett stort omsorgsansvar i första hand började delas mellan mamman och bonusmammans
- Att döttrarna själva fick ta större ansvar för sig själva, hemmet och eventuella småsyskon

Oavsett vem som beskrevs som omsorgsansvarig fanns könade mönster av vem som gjorde vilken omsorg och vilka kvaliteter som ansågs känneteckna god omsorg

De flesta berättar att bonusmammans var huvudansvarig för hushållsarbetet i pappans hem.

Ingen berättar om en pappa som tog huvudansvar för hushållsarbetet

Resultat –barndomen

Bra ”bonusmammor” beskrevs utföra:

- Merpartnern av hushållsarbetet
- Planering och inköp av kläder och presenter
- Organiseringen av familjelivet
- Relationsarbete, t.ex. hålla samman familjen, uppmärksamma barnens omsorgsbehov, visa intresse

Bra pappor beskrevs ansvara för:

- Gränssättning
- Beslutsfattande
- Ekonomin (även om bonusmamman förväntades bidra på samma sätt som för egna barn)

Pappor kunde framställas som goda omsorgsutövare utan att göra hushållsarbete, köpa presenter eller ta ansvar för att organisera familjelivet.

Resultat – barndomen

God omsorg – motstridiga värderingar och principer

- Valet av en partner med barn ansågs involvera ett moraliskt ansvar för omsorg om barnen
- En bonusmamma förväntades älska och behandla barnet som sitt eget.
- Hon förväntades att inte göra någon skillnad mellan egna barn och partners barn
- Hon förväntades hålla samman familjen

MEN...

- Barnen trodde inte att det var möjligt att bonusmamman kunde älska dem som sitt eget barn
- Barnen hade redan en mamma, så bonusmamman fick vara varsam så hon inte inkräktade på den rollen. Hon förväntades t.ex. inte kalla sig för mamma/bonusmamma på eget bevåg.
- Hon förväntades hellre vara en “extra vuxen” – Detta implicerade att relationen inte var så nära som en förälder-barnrelation. Detta kunde beskrivas som det bästa ibland.
- Det var inte självklart att bonusdöttrarna räknade in bonusmamman i familjen
- Beslut och gränssättning såg som föräldrarnas ansvarsområden
- En bra ”bonusmamma” förväntades inte lägga sig i frågor om ekonomi för barnen (även om hon förväntades betala lika mycket som för de egna barnen)

Resultat barndomen

Både bonusmammor och bonusdöttrar såg det som omoraliskt om bonusmamman inte åtog sig ansvar för barnen (jämför det juridiska ansvaret som åvilar vårdnadshavare)

Exempel på hur den ideala bonusmamman beskrivs:

Jag tänker väl att man ska vara en extra vuxen, en extra förälder. Inte att man ska ta någon annans roll, men att man ska finnas där. Kanske att barnen styr ganska mycket liksom vad man vill ha dem till eller vad man ska säga. Men att man... Jag tycker att man är skyldig att försöka ta till sig dem både känslomässigt och praktiskt. Så är man tillsammans med den här mannen som har de här barnen så ingår de. Man kan inte ha en relation utan dem. Att man gör så gott man kan och att man... Det är ju inte lätt att få det till **en** familj, men att man försöker kanske inte gynna sina egna barn för mycket ibland, utan att man försöker behandla dem ganska rättvist. Även om känslorna är olika. (Victoria, bonusdotter)

Resultat –barndomen

Osynligt omsorgsarbete

”Vem tog hand om dig när du bodde där?”

Ja, det var ju bara min pappa.

Bara din pappa?

Ja

Som gjorde?

Ja, alltså Janette [bonusmamma] gjorde ju även andra saker. Hon tog ju hand om hushållet. Inte helt själv, men större delen utav hushållet, det tog ju hon. Min pappa hade ju matlagning i princip och så resten skötte hon. (...) Ja, hon tvättade ju mina kläder också. Men där gjorde hon ju också skillnad, för hon strök alla andras kläder, men mina kläder strök hon inte. För då tyckte hon att nej, men det kan jag göra själv om jag vill ha dem strukna. Jag tror att det var ju sådana här småsaker som gjorde att man kände att nej, men hon tycker nog inte om mig. Sen så, hon tog ju inte hand om omvårdnad. Så det var ju bara min pappa. Alla föräldramöten, allting som läxläsning, allt som involverade skolan.” (Elin, bonusdotter, bodde i huvudsak heltid, från 3 års ålder med pappa och bonusmamma)

Resultat – barndomen

Omsorgen kunde framställas som mindre valbar än föräldrars omsorg

I en vanlig kärnfamilj, ja men då kan man tänka att "i den här familjen då går vi och lägger oss klockan nio, i den här familjen står mamma för strukturen och pappa för det mjuka" eller "vi gör så här". Man kan både vara tydligare och lite mer lössläppta. Men för mig, när det gäller bonusfamiljer, blir det viktigt att säga "det måste kunna få vara olika". Om man har flera bonusbarn, att det kanske inte behöver vara att "vi gör nya husregler här och här ska det här gälla", för det kan bli jättetokigt (...) Hellre då att en bonusmamma är lite lösare i kanterna och är lite för snäll och står för lite "ja, men vet du nu är pappa borta, då kan vi äta chips och ha trevligt". Så den kan väl få vara ungefär som en mormor eller farmor. För man ska inte ha för mycket regler om man inte är biologförälder. (...) Hon ska bara liksom "hej, kul Astrid, vad gör du? Ja men ska vi pyssla tillsammans? Eller ska vi hänga? Ska vi göra saker på dina villkor?" (Astrid, bodde med pappa och bonusmamma från 4 års ålder, varannan helg/mer sporadiskt)

Resultat – barndomen

”Bonusmammors” motiv till omsorg

Några bonusmammor beskriver sig som huvudansvariga för omsorgen, dvs. uppmärksamma omsorgsbehov, ansvara för att de tillgodoses och utförande av praktiskt arbete

Andra drog gränser vid vissa uppgifter

Ett stort omsorgsansvar motiveras av:

- Kärlek eller intresse
- Kompetens
- Att de var en familj
- Ingen annan tog ansvar
- Att de ville ge barnet en bättre uppväxt än de själva fick
- Ett sätt att stärka relationen till partnern
- Ansvar för hushållsarbetet kunde motiveras av att pappan och barnet skulle få kvalitetstid

Att avstå viss omsorg motiveras av:

- Viss omsorg sågs som för privat eller nära
- Att det var föräldrarnas uppgift (gränssättning tydligt exempel)
- Avsaknad av mandat

Att avstå ett visst omsorgsarbete kunde beskrivas som ett sätt att visa omsorg

Resultat barndomen

Nedvärdering av den egna omsorgen

Ulla berättar att hennes man brukade ta med barnen ut för att måla, ösa båten eller snickra. Hon berättar hur det skiljer sig åt från hennes eget omsorgsarbete:

Han är fantastisk med barn på det viset! Att få det här pedagogiska eller vad det är. Och jag har inte det. Jag är vårdare. Ser till att de... Toalett, att de duschar och tandborste och gå och lägga sig och saga och liksom sådär va. (Ulla, bonusmamma)

Resultat – barndomen

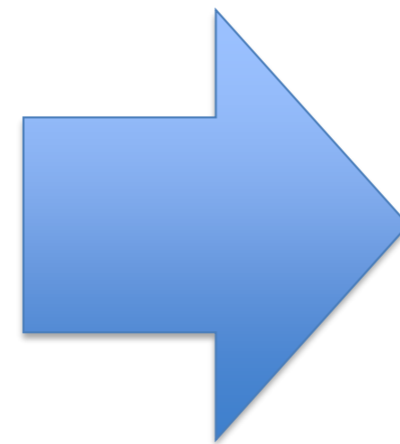
Bonusmammorna om svårigheter

- Att modra vid sidan av mamma
- Att vara verkställare av det andra har beslutat om
- Balansera parförhållandet med omsorg om barnen
- Gemensamma barn
- Modra utan rättigheter

Resultat - den vuxna relationen

Omförhandling av relationerna i samband med olika vändpunkter:

Partnerdöttrarnas flytt hemifrån
Partnerdöttrarnas eget föräldraskap
Nya separationer eller dödsfall

Relationerna kunde bli både
närmare och mer
distanserade

Relationerna framstod som bräckligare än de mellan föräldrar och barn

Resultat - den vuxna relationen

I den vuxna relationen förväntades en bra bonusmamma att:

- Hålla kontakten
- Få bonusdöttrarna att känna sig inkluderade i familjen
- Organisera familjehögtider
- Gåvor ges stor betydelse
- Rättvisa i förhållande till hjälp, gåvor och arv
- Visa intresse för bonusdöttrarnas egna barn
- Ge praktisk hjälp, exempelvis med barnpassning
- Behandla bonusdöttrarna och deras barn som egna barn och barnbarn (men inte kalla sig själv för mamma eller mormor)

Resultat – den vuxna relationen

Bonusmamman tillskrivs ett särskilt ansvar för känslan av tillhörighet i familjen

Vi blir ju aldrig bjudna på mat och visst, det hänger väl lite på pappa att han vill bjuda på mat också. Men min lillasyster [bonusmammans egen dotter] får mat där uppe varje söndag. (Linda, bodde varannan helg och semesterar från 12 år)

Resultat – de vuxna relationerna

Omsorg om bonusbarnbarn

- Intresset för det egna barnet av stor betydelse för hur bonusdöttrarna såg på relationen
- Det egna barnet = ett erbjudande till bonusmamman
- Bonusmamman förväntas vara tacksam för att få förtroende att ta hand om barnet
- Bonusmamman förväntades ha bättre kompetens än pappan att se barnets behov, varför bonusdöttrarna gärna såg att hon ställde upp som barnvakt
- Samtidigt osynliggörs hennes omsorgsarbete (eller erkänns inte som lika viktigt)
- Bonusmamman fick gärna se bonusdotterns barn som sina egna barnbarn (och kalla dem för det) men det ansågs fel om hon kallade sig själv för mormor.

Resultat – den vuxna relationen

Omsorgen om bonusbarnbarnet som ett erbjudande/Den könade kompetensen

Ska han [pappa] vara barnvakt en längre tid som ett dygn eller så ser jag ju gärna att Sofia är med. Där får hon ju ändå den här tilliten från min sida. Jag vet att hon ser efter dem på ett annat sätt än vad pappa gör. Alltså bara sådana här små saker som att förstå när de blir hungriga och ja se deras behov på ett annat sätt än vad pappa gör. Men sen är det ju också noga från min sida att se till att det är pappa som har blivit tillfrågad om barnen kan vara där eller sova över och att det yttersta ansvaret ändå ligger på honom. Men Sofia får gärna finnas där också (Emelie, bodde varannan helg/växelvis från 4 års ålder).

Hennes omsorg inte lika viktig

Alltså min pappa tar ju nästan all omsorg. Och sen att hon är med där. Hon sköter ju då hushållet runt omkring, typ lagar mat, eller inte lagar mat för det gör ju också min pappa, men typ så här städar och diskar och tar fram leksaker till honom, fast det gör ju också min pappa, men är med lite runt omkring. Sen när min pappa har slut på energi då kan hon gå in och underhålla lite. Mm. (Elin, bodde heltid/varannan helg, från 3 års ålder)

Resultat – den vuxna relationen

Omsorg om bonusmamman

Mer valbar än omsorgen om en förälder

Omsorgshierarki

Om bonusmamman behöver hjälp riktas förväntningar mot

- 1) En partner
- 2) Egna biologiska barn
- 3) Eventuellt bonusdöttrarna

Bonusdöttrarnas omsorgskvot anses uppfyllt på grund av att de kan ha en ”riktig mamma” att hjälpa

Medan bonusmamman förväntades behandla bonusbarnen som sina egna sågs det närmast självklart att bonusdöttrarna gjorde skillnad i sin omsorg om en bonusmamma och en förälder.

Slutsatser

Omsorgspraktiker delvis lösgjorda från blods- eller juridiska band, men fast i föreställningar om kön

Att barn bor mer hos sin pappa behöver inte nödvändigtvis vara ett uttryck för jämställdhet

Myten om den elaka styvmamman lever kvar, men utmanas av ett nyare ideal om den goda bonusmamman. Detta ideal präglas av snäva och motstridiga normer om god omsorg

En bonusmammans omsorg ansågs inte lika betydelsefull som en förälders omsorg, även om hon utförde samma arbete.

Biologiska band upplevs känslomässigt närmare, men en viss distans kan upplevas som det bästa med relationen

Förväntningar om att bonusmamman ska ge, och vilja ge, både praktisk och känslomässig omsorg. När omsorgen (allt som oftast) inte lever upp till förväntningarna försöker bonusdöttrarna hitta individuella förklaringar till detta.

Könsstrukturer och principen om att omsorg ska utgå från barns bästa hade så stark inverkan på förväntningar på omsorg att tidigare antaganden om att bonusfamiljer skulle präglas av särskild valfrihet och jämställdhet behöver ifrågasättas.

Tack för att ni lyssnade!

Hanna Samzelius

hanna.samzelius@oru.se